

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕНІ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

ЖАРИЯЛАНДЫ
04.02.2022СІЛТЕМЕ
https://bilimger.kz/113531/

Ғасырлар бойы адамзат өзінің рухани әлемін үнемі дамытып, байытып келеді. Әрбір ұлттың өз дәстүрлері, ұлттық табыну пәндері және тұтастай ұлттың қалыптасу үлгілері бар, бұған өркениет тарихын қарап, көз жеткізуге болады. Белгілі бір халықтың дәстүрі мен рухани мұрасы — ұлттың негізі мен сипаты.

Тәрбиенің негіздері халықтық сипаттан туындайды және ұлттардың тағдырын туғызады. Ұлттық дәстүрлер ұрпақтан ұрпаққа беріліп, одан әрі ұлттық сана-сезімнің ажырамас бөлігіне айналады. Ұлттық сана-сезімнің қалыптасу және даму жолын айқындау, этникалық қоғамның бірлігін және мәдениеттердің өзара байланысын қамтамасыз ету кез келген мемлекет үшін бірінші кезектегі маңызға ие.

Қазақстанда экономиканы жаңғырту бағдарламасы жүзеге асырылуда, ол өз кезегінде халықтың руханиятын дамытпай мүмкін емес. Руханият ұғымына салт-дәстүр мен әдет-ғұрып, менталитет, тіл, қадір-қасиет және басқа да халыққа тән және өзінің ерекшелігі мен ерекшелігі бар ұлттық құндылықтар кіреді. Бұл аспектілердің барлығы ұлтты біріктіруде үлкен рөл атқарады. Ежелгі грек ойшылы Диоген «Біртұтас мемлекеттің негізі неде?» — деп сұрады.

Халық руханиятының қалыптасуындағы ұлттық тілдің рөлін қарастырайық. Белгілі болғандай, қандай да бір этностың басты ерекшелігі ана тілі болып табылады, ол халықтың ынтымағы мен бірлігінің негізі болып табылады. Демек, тәрбие тек ұлттық тіл арқылы беріледі.

Ұлттық тіл — көптеген ғасырларда халық жинаған рухани құндылықтарды сақтап, ұрпақтан ұрпаққа жеткізетін форма. Ана тілін құрметтемейтін халықтың болашағы жоқ, өйткені ол ғылымда да, білімде де табысқа жете алмайтын мызғымас бірлік.

Өз империяларының өркениеті дамуының шыңына жеткен ежелгі грек және ежелгі рим билеушілері тілдің барлық маңыздылығын сезініп, оны асқақтатып, бірінші дәрежелі деп санады. Сондықтан болашақты ойлайтын әрбір мемлекет бірінші кезекте тіл мәселесіне баса назар аударады. Ұлт — тіл — тәрбие — бұл ұғымдар бір-бірімен тығыз байланысты және тиісінше бір-бірінен ажыратылмайды.

Кез келген елдің гүлденуі ұлттық тәрбие мен білім беру жүйесінің даму деңгейімен тығыз байланысты. Білім — адамзат қоғамын алға итермелейтін күш, сондықтан әрбір халық барлық уақытта өскелең ұрпаққа лайықты тәрбие мен сапалы білім беруге тырысты. Ғасыр ғалымдары болашақ жастардың қолында екенін түсініп, оны тәрбиелеуге аса салмақтылықпен қарады. Оқу процесінің негізгі мәселелерін кезінде қазақ педагогы-ағартушысы және гуманисті Ы.Алтынсарин көтерді және осы күнге дейін бұл мәселелер көптеген зерттеушілердің назарын аударып келеді.

Ағартушы, педагог Жүсіпбек Аймауытов: «Баланы тәрбиелеудің мақсаты — оны өз үлгісімен тәрбиелеу», — деді. Өз кезегінде белгілі педагог Т.А. Ильина «өмірдің негізгі мақсаты — тәрбие», «тәрбиенің міндеттері көп қырлы, өмірді танудағы негізгі функция — білу және тану» екенін атап өтті. Қазіргі заманғы тәрбиенің жаңа көзқарастары мен рөлін зерттейтін педагог Ж.Б. Қоянбаев былай дейді: «әлем тану — адамның табиғатпен қарым-қатынасын, адамның әлеуметтік ортамен қарым-қатынасын сипаттайтын жүйе» [3, 87].

Бүгінгі таңда қазіргі қоғамда көптеген келеңсіз құбылыстар байқалады, соның ішінде қылмыс пен әдепсіз мінез-құлықтың өсуі байқалады: адамдар қарттар ата-аналарын тастап кетеді, жас аналар жаңа туған нәрестелерден бас тартады, маскүнемдік, нашақорлық, жас ұрпақ арасында жезөкшелік жиі және әдеттегі құбылысқа айналады.

Қоғамның рухани-адамгершілік жағдайы — бұл жеке адамның, оқу және білім беру мекемелерінің ғана емес, сонымен қатар мемлекеттің проблемалары. Мемлекет қоғамды ұлттық қайта жаңғыртуға ұмтылуға, әрбір азаматтың, ал жастардың бойында патриоттық, ұлттық мақтаныш, азаматтық жауапкершілік сезімін тәрбиелеуге тиіс.

Бүгінгі таңда ұлттық теледидар мен БАҚ халықтың руханияты м

мен ұлт тәрбиесінің дамуына өз үлесін қосуда. Жастар алатын ақпараттан қоғамдағы өмір туралы, адамдардың өзара қарым-қатынасы мен мінез-құлық үлгісі туралы қажетті білімді алады, олар өздерінің ішкі «Мен» идеалына жақын идеалды қайта құруға тырысады.

Ұлттық тәрбиені енгізудің өзектілігі туралы айтылған мемлекеттік құжаттар да соның дәлелі болып табылады, сондай-ақ бұл ойды халықтың даналығы мен сан ғасырлық тәжірибесі растайды. Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев өз сөзінде Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2015 жылға дейінгі тұжырымдамасы оқыту мен тәрбиелеу мәселелерінің маңыздылығын ерекше атап өтті.

Бүгінгі таңда ұлттық тәрбиенің бес бағытын атап өтуге болады: ана тілі, тарих, дін, дәстүр және менталитет.

Бұл бірінші кезекте ана тілі екені сөзсіз. Тіл мен адам бөлінбейді. Тіл адам үшін қоршаған әлемді, мәдениетті бейнелейді, адамды қалыптастырады, оның мінез-құлқын,

өмір салтын, дүниетанымын, менталитетін, ұлттық сипатын, идеологиясын айқындайды. Ана тілін біліп, үйрену арқылы адам өз халқымен жақындасады, отанын, отбасын және қоршаған әлемді сүюді үйренеді. Білім алушыларға ана тілі туралы толық ақпарат беру, оның құндылығын түсіндіру және оның тәрбиелік негізін анықтау қажет.

Ұлттық тіл — ғасырлар бойы қалыптасқан халықтың құндылығы, рухани мұраның бір түрі.

Ұлттық тәрбие өз халқының тарихын зерттемей-ақ ойланбайды, өскелең ұрпақтың патриоттық сезімін өткенді білместен дамыту мүмкін емес. Тәрбие қоғамда ғасырлар бойы қабылданған жалпыадамзаттық құндылықтарға негізделуге тиіс, мемлекеттің дамуына, бейбітшілікті сақтауға, мәдениет пен өнердің дамуына елеулі үлес қосқан көрнекті тарихи тұлғалар мысал болуға тиіс.

Жастарда ұлттық құндылықтарды қалыптастыру кезінде негізгі факторлардың бірі дін негіздерін оқыту болып табылады.

Мәдениеттанулық дінтану білімдерін алмай және діннің құндылығын

түсінбей, тарих пен қазіргі замандағы өркениеттің мәнін түсінуге болмайды. Жоғары оқу орнындағы тәрбие жұмыстары тек діни бағыттардың бірінде ғана құрылмауы тиіс, керісінше, дін тәрбие тұрғысынан қаралуы тиіс, одан мейірімділік, мейірімділік, көңіл айту, жанашырлық сияқты рухани-адамгершілік қасиеттерді дамытуға ықпал ететін ең жақсы адамгершілік оқыту сәттерін алу қажет.

Дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар бүкіл әлем халықтарында бар. Оларда халықтың өмір сүру салты, оның әдеттері, ұлттық ерекшеліктері, халықтың ұлттық жадысы, осы халықтың басқалардың қатарында бөліп көрсетуі, адамды иесіздіктен сақтауы, оған заман мен ұрпақтың байланысын сезінуге, рухани қолдау мен өмірлік тірек алуға мүмкіндік береді.

Қазақтар — ұлттық дәстүрлерге бай, тарихи қалыптасқан, ұрпақтан-ұрпаққа берілетін және қоғамдық пікір күшімен қорғалатын халықтардың бірі. Халықтың дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары адам психологиясымен өзара байланысты және қоғамның дамуымен түрленеді.

Орталық Азиядағы ежелгі этностардың бірі — қазақтардың менталитеті мыңдаған жылдар бойы көшпелі өмір салты мен жалпы мәдени рухани құндылықтар негізінде қалыптасты. Қазақтың ұлттық сипаты мынадай негізгі сипаттарды қамтиды: дәстүрлерге адалдық; ата-баба жадына, өз руына, отбасындағы үлкендерге және балаларға құрметпен қарау; қонақжайлылық заңын мұқият сақтау; басқа мәдениеттер мен діндерге қатысты төзімділік.

Еркін сөйлесу үшін әңгімелесушілердің бір-бірін қалай қабылдайтыны туралы түсінігі

болуы керек. Халықтың менталитетін зерделей отырып, біз оның жан дүниесінің тереңдігіне көз жүгіртіп, оның қайдан күш алғанын түсінуге мүмкіндік алуымыз керек.

Ұлттық мәдени-тарихи дәстүрлерді қайта жаңғыртатын, қоғамдық санада отбасының құндылығын арттыратын, өмірдің барлық салаларында сарқылмас адамгершілік негіздерді бекітетін кез келді. Адамгершілік тұлға, азамат және еңбеккер әрбір кейінгі ұрпақ өзін алдыңғы ұрпақтың жалғасы ретінде қабылдайтын ортада ғана тәрбиеленеді.

Қазақстан Республикасының Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Сауатты ұрпақ ертеңгі күнді басқарады» деген сөзі білім берудің үздіксіз жүйесінің мазмұнын одан әрі дамыту жолын көрсетеді. Жаңа экономикалық және әлеуметтік-мәдени жағдайларда қазақстандық білім беру жүйесінің алдында тұрған стратегиялық мақсаттар тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуды және халық өмірінің жоғары сапасын қамтамасыз етуді, демократиялық құқықтық мемлекетті нығайтуды және азаматтық қоғамды дамытуды қоса алғанда, қазақстандық қоғамды дамыту проблемаларымен тығыз байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. Орынбор, Қазмембас, 1924, 288 с.
2. Ильина Т. Педагогика, Алматы: Мектеп, 1977, 488 с.
3. Қоянбаев Ж.Б, Қоянбаев Р.М. Педагогика. Алматы, 2002. –244 с.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.